

УДК 930.22:372.8

DOI: 10.31558/2786-8915.2024.1.5

Палеха Юрій Іванович
кандидат історичних наук, професор
професор Національного транспортного університету, м. Київ

paleha_yu@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Для цитування:

Палеха, Ю. І. (2024). Дослідження складників спеціального документознавства. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*, 2(1), 56–71. <https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.5>

Актуальність. Попри гострі дискусії українських вчених-документознавців довкола елементів спеціального документознавства, з'ясування його модерного статусу як невід'ємного складника загальної науки про документ набуває непересічного значення. *Мета роботи* – розглянути сучасний стан досліджень вченими складників спеціального документознавства, розбудувати його структуру та визначити напрями подальших розвідок. *Методологія дослідження* базується на використанні загальнонаукових методів пізнання, зокрема аналізу та синтезу, а також системного та комунікативного підходів. *Наукова новизна* полягає в актуалізації проблемних питань спеціального документознавства, узагальненні досліджень і тлумачень провідних українських фахівців щодо напрямів його студіювання, застосуванні міждисциплінарних, проблемно-орієнтованих форм дослідницької діяльності та залученні здобутків інформаційних наук до арсеналу практик роботи з документами, презентації авторського бачення побудови загальної його моделі. *Висновки.* Спеціальне документознавство пропонується розглядати як синтез споріднених дисциплін, які так чи інакше досліджують різні види систем спеціальної документації, включно з управлінською, нормативною та галузевою, а також види спеціальних документів за основними формами запису інформації, матеріальним носієм інформації та жанровою їх ознакою. Від механічної обробки емпіричних відомостей про спеціальні системи документації і спеціальні документи до їх видових узагальнень – таким є шлях інтеграції систем спеціальної документації та спеціальних видів документів задля досконалої організації їх функціонування і подальшого вирішення дослідницьких завдань, спрямованих на різноаспектний опис об'єкта студіювання.

Ключові слова: напрями досліджень спеціального документознавства, системи документації, спеціальні види документів.

RESEARCH OF THE COMPONENTS OF SPECIAL DOCUMENTARY SCIENCE

Relevance of research. Despite the heated debate among Ukrainian academics of document studies about the components of special document studies, the clarification of its modern status as an integral component of the general science of documents acquires extraordinary importance. *The purpose* of the work is to consider the current state of research by scientists of the components of special document studies, to develop its structure and to determine the system of directions for further investigations. *The research methodology* is based on the use of general scientific methods of cognition, in particular analysis and synthesis, as well as systemic and communicative approaches. The scientific novelty consists in updating the problematic issues of special document studies, summarizing the researches and interpretations of leading Ukrainian specialists regarding the areas of its study, the application of interdisciplinary, problem-oriented forms of research activity and the involvement of the achievements of information sciences in the arsenal of practices of working with documents and the presentation of the author's vision of building its general model. *The conclusions.* Special documentation studies is proposed to be considered as a synthesis of related disciplines, which in one way or another investigate various types of special documentation systems, including administrative, industry, and regulatory, as well as types of special documents based on the main forms of information recording, the material medium of information, and their genre characteristics. From the mechanical processing of empirical information about special documentation systems and special documents to their generalizations, this is the way to integrate special documentation systems and special types of documents for the perfect organization of their functioning and further solving research tasks aimed at a multifaceted description of the object of study.

Keywords: research areas of special document studies, documentation systems, special types of documents.

Актуальність дослідження. Як і будь-яка наукова дисципліна, спеціальне документознавство, як синтез накопичених знань про спеціальний документ та системи спеціальної документації, повинно мати свою структуру, що дає змогу продовжувати активні поліпарадигмальні дослідження його складників.

Аналіз досліджень і публікацій. В історії розвитку спеціального документознавства було багато вчених, які пропонували свої погляди на його побудову і залишили свій науковий відбиток у його дослідженні. Своїми думками щодо спеціального документознавства та його складників ділилися знані вітчизняні фахівці проф. В. В. Бездрабко, Н. М. Кушнарєнко, С. Г. Кулєшов, М. С. Слободяник, Г. М. Швецова-Водка та їх послідовники, пропонуючи свої думки, в яких відображали як ствердливі моменти, так і слабкі місця в роботах своїх колег, залежно від погляду на спеціальний документ та системи спеціальної документації.

Так, питаннями становлення та розвитку спеціального документознавства в Україні активно займався проф. Сергій Кулешов. До великої кількості одноосібних знакових праць, від непересічних монографічних досліджень, навчальних програм, опублікованих наукових розвідок до творчого добутку науковця, можна віднести його навчальний посібник присвячений дослідженню управлінської документації «Управлінське документознавство» [Кулешов С. Г., 2003], в якому дана характеристика періодам становлення та розвитку управлінського документознавства, її теоретичним основам та понятійному апарату.

У 2012 році Сергієм Кулешовим було підготовлено посібник «Загальне документознавство», ключовими питаннями в якому були історія, теоретичні засади управлінського документознавства, функції, концепції, уніфікація та класифікація, проблеми створення, функціонування та зберігання службових документів [Кулешов С. Г., 2012]. Важливими питаннями, на думку вченого, стали питання уніфікації і класифікації документів офіційного походження, які він запропонував поділити на базові, інфраструктурні та дисциплінарні (галузеві).

Послідовницею поглядів Сергія Кулешова виступає проф. Валентина Бездрабко, про що свідчать її посібник «Управлінське документознавство» [Бездрабко В. В., 2006], монографія «Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток» [Бездрабко В. В., 2009], наукова стаття «Актуальні проблеми документознавства в Україні» [Бездрабко В. В., 2020] та ще ціла низка наукових розвідок вченої, що сприяють осмисленню сучасного стану як загального, так і спеціального документознавства. Питання управлінської документації, як зазначає Валентина Бездрабко, є єдиним конституйованим складником спеціального документознавства, з чим не можна не погодитись.

Передумовами формування спеціального складника комплексної науки про документ, дослідженнями об'єкта і предмета галузевого документознавства, його структури, в межах якої увиразнено першорядні теоретичні проблеми та проблематику прикладних досліджень, питаннями їх обґрунтування як далекосяжних напрямів наукових розвідок займався проф. Михайло Слободяник. Галузеве документознавство, зазначав вчений, вирізняє специфіка змістової частини документів, документних потоків та документоутворень, орієнтованих на задоволення універсальних і галузевих інформаційних потреб користувачів [Слободяник М. С., 2005]. У довідково-бібліографічному покажчику «Українське документознавство (1991–2011)», підготовленому під його керівництвом, відображено праці вчених та наукових колективів України за перші роки незалежності [Управлінське документознавство, 2012].

Дискусійні питання видової класифікації документації та чинників впливу на формування і організацію системи спеціальної документації розглядала знана дослідниця Катерина Климова [Климова К. І., 2022]. Складники галузевого доку-

ментознавства у своїх публікаціях аналізували науковці Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця) – проф. Ольга Анісімова, проф. Леся Ковальська [Анісімова О. М., Ковальська Л. А., 2021] та проф. Галина Лукаш, яка присвятила свою роботу дослідженню поняття «документ» і «спеціальний документ» зокрема [Лукаш Г. П., 2021].

Мета дослідження – розглянути сучасний стан і напрацювання вчених щодо складників спеціального документознавства та розбудувати систему його складників.

Виклад основного матеріалу. Розгляд вищенаведених напрацювань вчених зі спеціального документознавства дає підстави говорити, що об'єктами вивчення спеціального документознавства стали:

- ✓ система управлінської документації;
- ✓ системи галузевої документації;
- ✓ системи нормативної документації;
- ✓ окремі види спеціальних документів.

Розглянемо вищезазначені об'єкти вивчення документознавства більш детально.

1. Система управлінської документації. Засадами групування службових документів під час формування їх у справи в діловодстві установи чи об'єднання їх номіналів у певні класи (підсистеми) документації може бути їх тематика (наприклад, документація з основної діяльності, фінансових чи кадрових питань), або функційна ознака (наприклад, організаційна чи розпорядча, планова, звітна або статистична документація тощо). Об'єднання цих класів документації дає можливість сформувати *систему управлінської документації установи*. Класифікацію уніфікованих систем управлінської документації установи та склад їх уніфікованих форм документів можна знайти в Національному класифікаторі управлінської документації (НК010: 2021), об'єктами класифікації в якому виступають уніфіковані форми документів (УФД), що затверджуються центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами, які стосуються сфери їх управління та є розробниками уніфікованих систем документації (УСД). Так, розробником Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації виступає Головархів України, а от Уніфікованої системи банківської документації – Національний банк України та ін.

2. Система галузевої документації. Система галузевої (дисциплінарної) документації, на думку проф. С. Г. Кулешова, має поділятися на три цикли наукових дисциплін: технічні, гуманітарні і природничі, що за змістом відповідає певній науковій галузі знань. Водночас, як зазначав учений, питання структури класифікаційних систем документації ще не вирішені до кінця [Кулешов С. Г., 2012].

Як продовження пошуків Сергія Кулешова, науковцями Національного транспортного університету зроблено аналіз документознавчих досліджень систем до-

кументації українських вчених, проведена їх систематизація [Палеха Ю. І., Алексєєнко К. М., 2023] і запропоновано альтернативний варіант побудови моделі системи документації офіційного походження, залежно від *суспільної функції керуючих суб'єктів* національного господарського комплексу [Палеха Ю. І., Курікін О. Ю., 2024]. У моделі виокремлено п'ять основних блоків: політичний, соціальний, господарський, фінансовий та правовий, кожен із яких містить відповідні системи документації галузей (сфер) господарювання. У кожній із зазначених сфер чи галузей діяльності, окрім профільної документації, що стосується основного, додаткового та обслуговуючих виробництв, у складі системи галузевої документації існують системи інфраструктурної документації, що містять як управлінську (функційну), так і нормативно-правову системи документації та документацію щодо інформаційних систем (мереж). До того ж розвиток кожної галузі неможливий без наявності в її складі науково-освітніх інституцій, які створюють та ведуть відповідну документацію, що відображає їх діяльність. Зокрема, практично в кожній сфері наявна науково-дослідна чи дослідно-конструкторська, навчально-організаційна, навчально-дослідна або інформаційно-аналітична документація.

Блоки, системи та види документації між собою є взаємозв'язаними і відображають політичну, соціальну, економічну, фінансову та праводілову діяльність суб'єктів господарювання національного господарського комплексу країни. Характерними для систем галузевої документації є не тільки їх взаємна обумовленість, а і взаємопроникнення їх складників, які органічно доповнюють один одного. Так, у торговельній сфері, окрім безпосередньо системи торговельної документації, є складники управлінської, нормативно-правової, транспортної, товаросупровідної, договірної, страхової та митної системи документації.

3. Система нормативної документації. Окрім перерахованих систем документації, в національному господарському комплексі наявні *системи нормативної документації*, що слугують для досконалого забезпечення вирішення технічних і соціально-економічних завдань у тій чи іншій галузі діяльності, зокрема Національна система стандартизації, Єдина система конструкторської документації, Єдина система технологічної підготовки виробництва, Єдина державна система діловодства тощо. Зокрема, основні положення Національної системи стандартизації визначають її основну мету та завдання; об'єкти; організацію робіт зі стандартизації; категорії та види стандартів; порядок їх розробки, затвердження, перегляду та використання; державний нагляд за додержанням стандартів; міжнародне співробітництво.

4. Окремі види спеціальних документів. Якщо говорити про *дослідження спеціальних видів документів* то окрім ознаки змісту критеріями спеціалізації їх досліджень проф. Сергій Кулешов відмічав їх *можливий* поділ: за знаковою ха-

рактикою інформації, матеріальним носієм інформації та за жанровою ознакою [Кулешов С. Г., 2011]. Опрацюємо пропозиції знаного вченого більш детально.

4.1. Поділ номіналів документів за формами запису інформації. З метою розширення критеріїв спеціалізації досліджень документів у спеціальному документознавстві пропонується їх поділ за формами запису інформації на протописемні, писемні, неписемні, звукові та електронні (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Основні форми запису інформації

№	Форма запису інформації	Різновид документів	Вид запису інформації
А	Предметна	Протописемні	Паличковий та вузликочий записи, письмо «кіпу», запис «вампум», «кулькове» письмо
Б	Зображувальна	Писемні	Піктографічний запис. Картографічний запис. Нотний запис. Запис штучними мовами (графічний)
		Неписемні	Образотворче документування
			Фото- та відеодокументування
В	Аудіальна	Звукові	Фонодокументування
Г	Технікокодована	Електронні	Електронно-цифровий запис

Розглянемо документознавчі розвідки українських вчених за вказаними в табл. 1 формами запису інформації.

А. Предметна форма запису. Значним внеском у дослідження предметної форми запису, а саме *протодокументів*, стали наукові праці **Сергія Кулешова** з теоретичних основ документознавства, монографія **Валентини Бездрабко** з історії науки про документ, який авторка подала як соціокомунікаційний феномен з інтригуючою назвою «Відкриття відомого», а також наукова розвідка **Євгена Плешкевича**, присвячена становленню і розвитку протодокументних комунікацій (див. п. 1–3 табл. 2).

Б. Зображувальна форма запису. Писемним формам запису, а саме *картографічним документам*, як образно-знаковому запису інформації, що забезпечує просторове розміщення інформаційних одиниць, присвячені наукові розвідки **Ярослава Дашкевича, Уляни Кришталович, Тетяни Лютої, Романа Сосси** (див. п. 4–7 табл. 2). Цікавими також є наукова робота **Михайла Вавричина**, що розкриває види стародавніх картографічних документів кінця XV – першої пол. XVII ст. та ґрунтовні дослідження **Олега Купчинського** з питань укладання актів Галицько-Волинського князівства XIII – першої пол. XIV століть (див. п. 8–9 табл. 2).

Писемній формі запису, визначенню основних видів *музичних документів*, класифікації їх видів і методиці описування присвячена наукова робота **Люції Тупчієнко-Кадирової**. Викликають також значний інтерес наукові розвідки **Еріки Клименко**, в яких авторка дослідила рукописні крюкові публікації гімнографіч-

ного змісту та заклала підвалини подальших комплексних досліджень музичних документів (див. п. 10, 11 табл. 2).

Запису штучними мовами присвячена робота **Юрія Палехи** та **Катерини Алексєєнко**, в якій науковцями досліджено різновиди писемних штучних знакових систем, зокрема системи спеціального запису (див. п. 12 табл. 2).

Неписемні різновиди документів, а саме зображувальні документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва, їх склад, зміст і особливості розвитку дослідила **Марина Шатрова** (див. п. 13 табл. 2). Серед об'єктів дослідження неписемних різновидів документів цікавими є студіювання *відеодокументів* **Олександром Денисенком**; термінологічними означеннями у відеодокументалістиці займалася **Ніна Слончак** (див. п. 14–15 табл. 2).

В. Аудіальна форма запису. Особливостям оцифрування і використання фонодокументів та основним напрямам забезпечення збереженості, відновлення та реставрації музичних архівних аудіозаписів присвячена робота **Олександра Мазура**. Склад та особливості аудіовізуальних документів, особливості використання їх інформації в роботі архівних установ досліджувала **Тетяна Ємельянова** (див. п. 16, 17 табл. 2).

Питання еволюції, сучасного стану та напрями трансформацій фонодокументів у світовому комунікаційному просторі розглядав у своїй дисертації **Олег Синєкокий**, заклавши основи фонографічного документознавства. Джерелознавчий аспект фонодокументів, питання теорії і методики досліджувала **Людмила Маркітан** (див. п. 18, 19 табл. 2).

Г. Технікокодована форма запису. Електронним документам, як технікокодованій формі запису інформації, присвячено значна кількість робіт. Так, е-документ у системі сучасного діловодства досліджував **Сергій Кулешов** (див. п. 20 табл. 2). Е-документ як об'єкт дослідження електронного документознавства, сутність нового наукового напрямку, історію формування та перспективи розвитку розглядав **Юрій Ковтанюк** (див. п. 21–22 табл. 2), а от Проект концепції зберігання е-документів запропонував **Павло Марченко** (див. п. 23 табл. 2).

Таблиця 2 – Наукові розвідки українських вчених за формами запису інформації

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
<i>А. Предметна форма запису</i>		
Протодокументи	1	Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи. УНДІАСД. Держ. акад. керів. кадрів культури. Київ, 2000. 213 с.
	2	Бездрабко В. В. Історія науки про документ, або Відкриття відомого. Київ: Четверта хвиля, 2011. 296 с.
	3	Плешкевич Е. А. Становлення і розвиток протодокументних комунікацій. <i>Бібліотекознавство. Документознавство.</i> Інформологія. 2006. № 2. С. 65–71

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
Б. Зображувальна форма запису		
Б1. Картографічні документи	4	<i>Люта Т. Ю.</i> Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII–XIX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / УНДІАСД; Київ, 2003. 183 с.
	5	<i>Сосса Р. І.</i> Картографування території України: історія, перспективи, наукові основи: дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.12 / Р. І. Сосса; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Київ, 2003. 381 с.
	6	<i>Дашкевич Я. Р.</i> Великомасштабна картографія України XVII – сер. XVIII ст. Міські та військові плани. <i>Картографія та історія України</i> : зб. наук. праць. Вид-во М. П. Коць, Нью-Йорк. 2000. 346 с.
	7	<i>Кришталович У. Р.</i> Рукописні карти XVI–XIX століть у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів). <i>Вісник геодезії та картографії</i> . 2012. № 3. С. 47–53
	8	<i>Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У.</i> Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. Т. 1. У. Київ: ДНВП «Картографія», 2006. 208 с.
	9	<i>Купчинський О. А.</i> Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. <i>Дослідження. Тексти. Наукове тов-во імені Шевченка</i> . Львів, 2004. 1282 с.
Б2. Нотні документи	10	<i>Тупчієнко-Кадирова Л. Г.</i> Співвідношення понять «музична інформація» та «музичний документ». <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2004. № 4. С. 23–35
	11	<i>Клименко Е. С.</i> Музичні знаменні рукописи поморської традиції у фондах Інституту рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського. <i>Рукописна та книжкова спадщина України</i> . 2007. Вип. 11. С. 200–213
Б3. Документи штучними мовами	12	<i>Палеха Ю. І., Алексєєнко К. М.</i> Методи та засоби документування: навчальний посібник. Київ: Вид-во Ліра-К. 2022. С. 25–77
Б4. Образотворчі документи	13	<i>Шатрова М. Б.</i> Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005): склад, зміст, особливості розвитку: автореф. дис. ... канд. наук за спец. 27.00.03. УНДІАСД; Київ, 2010. 20 с.
Б5. Відео-документи	14	<i>Денисенко О. В.</i> Відеодокументи: склад, облік, експертиза цінності та зберігання. <i>Довідник секретаря та офіс-менеджера</i> . 2014. № 10. С. 4–16
	15	<i>Слончак Н. М.</i> Відеодокументалістика як історичне джерело. <i>Спец. іст. джерела: питання теорії та практики</i> : зб. наук. праць на пошану акад. В. А. Смолія. Київ, 2000. Ч. 1. С. 322–325
В. Аудіальна форма запису		
Б6. Аудіо-(фоно)документи	16	<i>Мазур О. Л.</i> Музичні радіозаписи як об'єкти архівного зберігання. <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2020. № 3. С. 40–46
	17	<i>Ємельянова Т. О.</i> Актуалізація аудіовізуальної спадщини засобами інформаційно-комунікаційних технологій (стандарти та практики). <i>Архіви України</i> . 2017. № 3/4. С. 81–94
	18	<i>Синьокий О. В.</i> Фонодокумент у світовому комунікаційно-музичному просторі: еволюція, сучасний стан, напрями трансформацій: автореф. дис. ... д-ра наук із соц. ком.: 27.00.02; ХДАК. Харків, 2016. 36 с.
	19	<i>Маркітан Л. П.</i> Фонодокументи: джерелознавчий аспект. <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> : зб. наук.

Вид документа	№	Автори наукових робіт, публікацій
		праць та спогадів. Ін-т історії України НАНУ. Київ, 1998. Вип. 2. С. 119–128
Г. Технікокодовна форма запису		
Електронні документи	20	Кулешов С. Г. Електронний документ у системі сучасного діловодства. <i>Архіви України</i> . Київ, 2004. № 4/6. С. 50–53
	21	Ковтанюк Ю. С. Електронний документ як об'єкт дослідження електронного документознавства. <i>Термінологія документознавства та суміжних галузей знань</i> : зб. наук. пр. Київський Нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Четверта хв., 2011. Вип. 5. С. 237–243
	22	Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.02 / Київ: Б. в., 2012. 20 с.
	23	Марченко П. М. Проект концепції зберігання електронних документів. <i>Студії з архівної справи та документознавства</i> . 2005. Т. 13. С. 122–128

4.2. Поділ документів за матеріальним носієм інформації. Необхідно також підтримати запропонований С. Г. Кулешовим поділ досліджень спеціальних документів на кодикологію, папірологію, берестологію та кіно-фото-фонодокументознавство додавши до них студії з філігранології, сфрагістики та дослідження тканинного документа. Для цього розглянемо відповідні документознавчі розвідки українських вчених, які зведені в табл. 3.

Кодикологія. Важливе значення у структурі спеціального документознавства як система правил кодування інформації має кодикологія. Теоретичним засадам кодикології присвячені дослідження проф. **Любові Дубровіної**, дослідницькі напрями якої – історія, призначення текстів, типи та еволюція книжкового письма, об'єкти дослідження – кодекси, рукописи та їх комплекси. Специфіку кодикологічних досліджень півчних кирилических рукописних книг вивчала проф. **Еріка Клименко** (див. п. 1, 2 табл. 3).

Папірологія. Дослідженнями в галузі папірології активно розробляла відома дослідниця спеціальних історичних дисциплін проф. **Ірина Войцехівська**. Науковими розвідками єгипетських папірусів, їх класифікацією, займався **Юрій Ковалів** (див. п. 3, 4 табл. 3).

Філігранологія. Студіюванням історії та технологій виготовлення паперу, папірництва, філіграней, виробництва та торгівлі папером як продуктом праці, укладанням альбому водяних знаків, методикою їх вивчення та класифікацією займався визначний вчений, архівіст **Орест Мацюк**, роботи якого заслуговують високої оцінки за внесок у вивчення історії друкарства. Дослідженнями філіграні займався **Ярослав Дашкевич** (див. п. 5, 6 табл. 3).

Сфрагістика. Серед дослідників сфрагістики можна відзначити роботи **Віталія Перкуна**, який досліджував печатки православних інституцій та духівниц-

тва, а також розвідки *Ігоря Ситого*, присвячені дослідженням козацьких печаток доби Гетьманщини, (див. п. 7, 8 табл. 3).

Кіно-фотодокументознавство. Запис інформації на кіно чи фотоплівці, або іншому фотографічному матеріалі за допомогою світлочутливої системи, особливості його збереження детально розглядала *Тетяна Ємельянова*, кінофотодокументи як історичне джерело та його теоретичні аспекти студіювала *Людмила Маркітан* (див. п. 9, 10 табл. 3).

Тканинний (вишитий) документ. Вишите на тканині зображення, українську вишивку в статусі документа розглянуто *Наталією Кушнарєнко*, *Аллою Соляник* та *Мариною Шевченко*. Визначено його специфічні ознаки і властивості, встановлено обсяг та зміст поняття «вишитий документ», виявлено особливості його складників (див. п. 11 табл. 3).

Таблиця 3 – Наукові розвідки спеціальних документів за їх матеріальним носієм

Вид дослідження	№	Автори наукових робіт, публікацій
Кодикологія	1	<i>Дубровіна Л. А.</i> Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. Київ, 1992. 312 с.
	2	<i>Клименко Е. С.</i> Специфіка кодикологічних досліджень півчих кирилических рукописних книг. <i>Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія</i> . 2007. № 2. С. 64–69
Папірологія	3	<i>Войцехівська І. Н.</i> Папірологія. <i>Енциклопедія історії України</i> : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАНУ. Київ: Наукова думка, 2011. Т. 8: Па–Прик. С. 55
	4	<i>Ковалів Ю. І.</i> Папірологія. <i>Літературознавча енциклопедія</i> : у 2 т. / авт.-уклад. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 179
Філігранологія	5	<i>Мацюк О. Я.</i> Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст. Київ: Наук. думка, 1992. 352 с.
	6	<i>Дашкевич Я. Р.</i> Філігранологія та завдання українського джерелознавства. «ЗНТШ» (Львів), 2000. 240 с.
Сфрагістика	7	<i>Перкун В. П.</i> Печатки православних інституцій та духівництва (за матеріалами Держ. архіву Вінницької області XIX – першої третини XX ст.). <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> у 5 ч. 2000. Ч. 1. С. 153–168
	8	<i>Ситий І. М.</i> Печатки сотенної старшини, товаришів та канцеляристів. <i>Спеціальні історичні дисципліни і питання теорії методики</i> . 2000. Ч. І. С. 214–260
Кіно-фото-фоно-документознавство	9	<i>Ємельянова Т. О.</i> Фотодокументознавство. <i>Енциклопедія історії України</i> . Т. 10: Т–Я. Київ: В-во «Наукова думка», 2013. 688 с.
	10	<i>Маркітан Л. П.</i> Кінофотодокументи як історичне джерело (теоретичний аспект). <i>Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики</i> : зб. наук. праць та спогадів. Ін-т історії України НАНУ. Київ, 1997. Вип. 1. С. 171–184
Розвідки тканинного документа	11	<i>Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А., Шевченко М. О.</i> Українська вишивка як різновид документа. <i>Вісник ХДАК</i> . Вип. 64. С. 12–26

4.3. Поділ документів за жанровою ознакою. Спеціальні види документів та їх поділ за жанровою ознакою вивчали українські вчені. Так, *епістолологію*, як спеціальну історичну дисципліну, що охоплює як вид історичних джерел приватне листування, вивчали **Ірина Войцехівська, Марія Дмитрієнко, Володимир Фісанов**. *Літотописознавство*, як історико-філологічну дисципліну, об'єктом вивчення якої є літописи XI–XVII ст., методику вивчення літописних текстів досліджувала **Віра Франчук** (див. п. 1–3 табл. 4). Теоретичні, історіографічні питання дисципліни *дипломатики*, а також наукові розвідки щодо різних видів, типів документів досліджували **Олег Купчинський, Орест Мацюк та Юлія Русакова** (див. п. 4, 5 табл. 4).

Таблиця 4 – Наукові розвідки спеціальних документів за жанровою ознакою

Вид дослідження	№	Автори наукових робіт, публікацій
Епістолологія	1	Войцехівська І. Н., Дмитрієнко М. Ф. Епістолологія. Спец. істор. дисципліни. Київ, 2008. 520 с.
	2	Фісанов В. П. Історичний нарис з епістолології. І. Н. Войцехівська, В. П. Ляхоцький. Епістолологія. Короткий історич. нарис. Київ, 1998
Літотописознавство	3	Франчук В. Ю. Літопис, літописання, літотописознавство. <i>Енциклопедія історії України</i> : Т. 6: Ла–Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Вид. «Наукова думка», 2009. 790 с.
Дипломатика	4	Купчинський О. А. Земські та городські судово-адміністративні документальні фонди Львова. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1998. 98 с.
	5	Русакова Ю. М. Неавтентичні документи Києво-Печерського монастиря XVI–XVII ст.: текстологія та поземельний аспект побутування: автореф. канд іст. наук: 07.00.06. Ін-т укр. археограф. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2008. 20 с.

Зведену модель об'єктів дослідження українськими вченими спеціального документознавства подано на рис. 1.

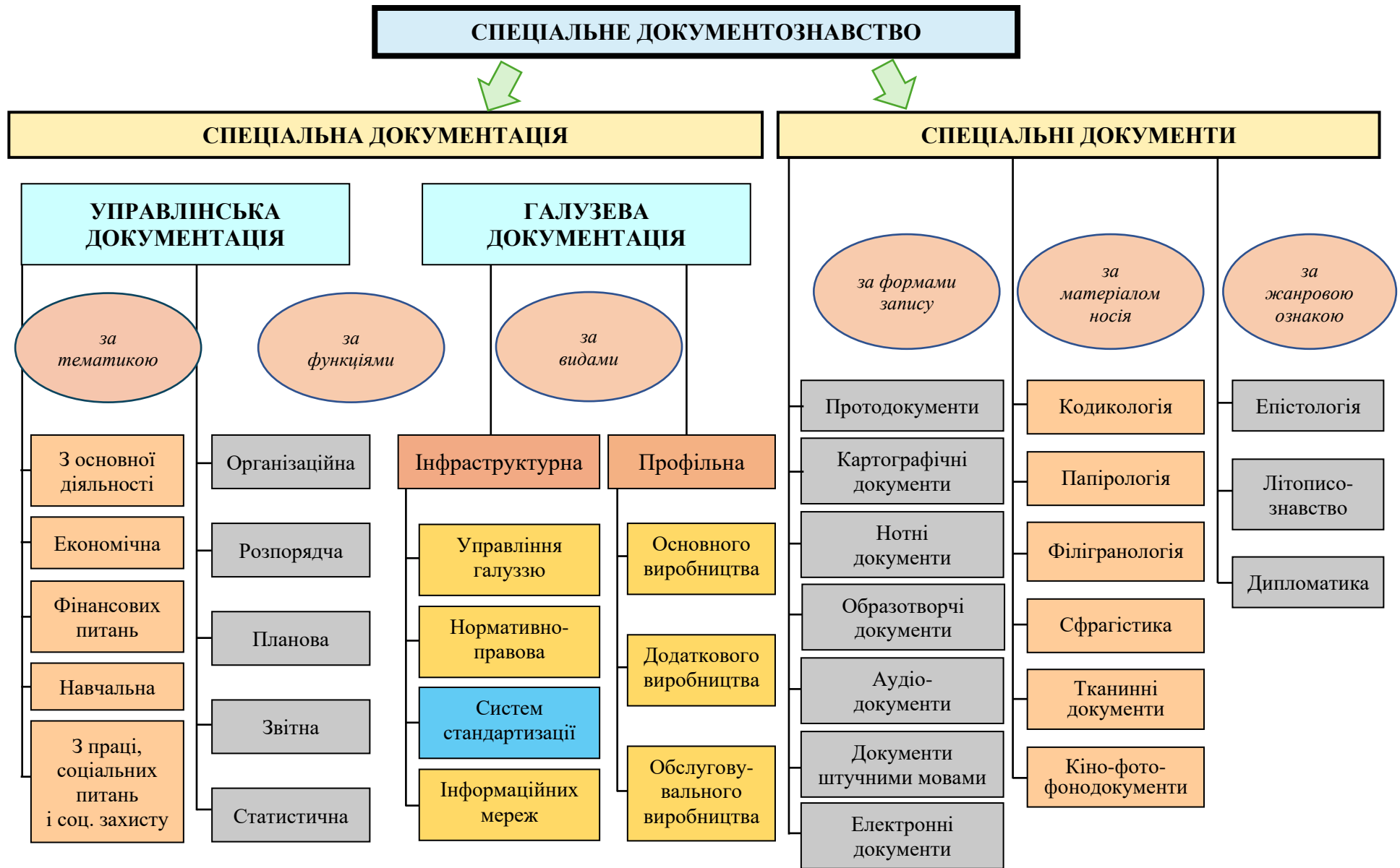

Рисунок 1 – Об’єкти досліджень спеціального документознавства

Наукова новизна дослідження полягає у презентації власного бачення складників спеціального документознавства.

Висновки. Аналіз студій українських вчених, присвячених спеціальному документознавству, показує, що виокремлюються два напрями наукових розвідок: а) дослідження систем спеціальної документації, якими займається управлінське та галузеве документознавство; б) дослідження спеціальних видів документів (з використанням надбань споріднених дисциплін).

Коригування теоретичних знань зі спеціального документознавства, будови його об'єктно-предметної сфери, урізноманітнення його напрямів і завдань цілком умотивовано сприяє зростанню популярності студій, орієнтованих на вивчення спеціальних документів та документаційних систем. Дослідницька проблематика не може бути реалізована лише в конституйованих дисциплінарних межах, відбувається перехід знань із однієї академічної науки в міждисциплінарний простір. Знання складників системи документації та спеціальних документів, взаємозв'язку між ними, їх призначення, демонструє можливість побудови інформаційної моделі спеціального документознавства. Дослідження спеціальних історичних дисциплін суміжних галузей знань, які вивчають документ, дає змогу переносити їх здобутки в документознавство і, навпаки, відбувається увиразнення документознавчих ідей у споріднених дисциплінах.

Перспективи подальших досліджень мають включати обґрунтування теоретичних засад побудови систем галузевої документації та видів спеціальних документів, наукові розвідки характерних особливостей їх типів. Подальша інституціоналізація систем спеціальної документації буде залежати від розвитку інформаційної культури, запитів суспільства, зусиль науковців, професійної корпорації та їх прагнень до подальших розвідок галузей знань.

Порушена проблематика дослідження складників спеціального документознавства допомагає рівноцінному осмисленню змін, що відбуваються в документознавстві, створенню його нового образу.

Список використаних посилань

Анісімова О. М., Ковальська Л. А. Спеціальні види документації та спеціальне (галузеве) документознавство. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інформація та соціум». 2021. С. 91–93.

Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 39–44.

Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2009. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/5/16.pdf>

Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2006. 208 с.

Климова К. І. Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2021. Вип. 11. С. 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11>

Кулешов С. Г. Загальне документознавство: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 124 с.

Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: навч. посіб. для вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Київ, 2003. 58 с.

Лукаш Г. П. Поняття документа у документознавстві: поліпарадигмальний аспект. Зб. матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «*Інформація та соціум*». Вінниця, 2021. С. 6–9.

Палеха Ю. І., Алексєнко К. М. Системи галузевої документації в структурі документознавства: стан і перспективи досліджень. Збірник наукових статей «*Соціум. Документ. Комунікація*». 2023. № 19. С. 132–173.

Палеха Ю. І., Курикін О. Ю. Складники систем документації офіційного походження. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наукових праць. Харків: ХДАК, 2024. Вип. 65. С. 7–24.

Слободяник М. С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 трав. 2005 р.). Київ, 2005. С. 5–8.

Українське документознавство (1991–2011): наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парламента. б-ка України; уклад.: М. С. Слободяник, О. А. Політова; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. Київ, 2012. 175 с. URL: <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf>

References

Anisimova, O. M., Kovaljsjka, L. A. (2021). Spetsialni vydy dokumentatsii ta spetsialne (haluzeve) dokumentoznavstvo [Special types of documentation and special (branch) document science]. *Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference «Information and Society»*, 91–93 [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. V. (2020). Aktual'ni problemy dokumentoznavstva v Ukrayini [Current problems of documentation science in Ukraine]. *Library science. Document science. Informatics*, 1, 39–44. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/5/16.pdf> [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. (2009). Dokumentoznavstvo v Ukrayini: instytucionalizaciya ta suchasny`j rozvy`tok [Documentation science in Ukraine: institutionalization and modern development]: monograph. Kyiv [in Ukrainian].

Bezdrabko, V. V. (2006). Upravlinsjke dokumentoznavstvo [Administrative Documentation Studies]: training manual. Kyiv [in Ukrainian].

Klymova, K. I. (2021). Systemy spetsialnoi dokumentatsii: chynnyky vplyvu na formuvannia ta orhanizatsiiu [Systems of special documentation: influencing factors on formation and organization]. *Society. Document. Communication* (vol. 11, p. 316–347). <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347>

Kuleshov, S. H. (2003). *Upravlinske dokumentoznavstvo: navch. posib. dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv kultury i mystetstv* [Administrative Documentation: a textbook for higher educational institutions of culture and arts]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. URL: http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/knugu/knygy2/dokumentozn/kulishov_s_g_upravlinske_dokumentoznavstvo.pdf [in Ukrainian].

Kuleshov, S. H. (2012). *Zahalne dokumentoznavstvo* [General documentary studies]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

Lukash, H. P. (2021). *Poniattia dokumenta u dokumentoznavstvi: poliparadyhmalnyi aspekt*. [The Concept of a Document in Documentation: the Polyparadigmatic Aspect]. *Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference «Information and Society»* [in Ukrainian].

Palekha, Yu. I., Aliksieienko, K. M. (2023). *Systemy haluzevoi dokumentatsii v strukturi dokumentoznavstva: stan i perspektyvy doslidzhen* [Sectoral Documentation Systems in the Structure of Documentation Science: State of the Art and Research Prospects]. *Society. Document. Communication*, 19, 132–173 [in Ukrainian].

Palekha, Yu. I., Kurykin, O. Yu. (2024). *Skladnyky system dokumentacii oficijnogho pokhodzhennja* [Components of documentation systems of official origin]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, Kharkiv, 65, 7–24 [in Ukrainian].

Slobodianyk, M. S. (2005). *Ghaluzeve dokumentoznavstvo: perspektyvni napriamy doslidzhenj* [Branch document studies: promising directions of research]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya: problemy' nauky', osvity', prakty'ky: materialy' II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ky'yiv, 17–18 trav. 2005 r.)*. Kyiv. 5–8 [in Ukrainian].

Slobodianyk, M. S., Politova, O. A. (ed.). *Haluzeve dokumentoznavstvo: perspektyvni napriamy doslidzhen* [Sectoral Documentation: Perspective Research Areas]. *Documentation studies. Library science. Information activity: problems of science, education, practice: Proceedings of the II International Scientific and Practical Conf. (May 17–18)*. Kyiv, 5–8. URL: <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf> [in Ukrainian].